

В. Й. Омелянчик

Можливість і дійсність

МОЖЛИВІСТЬ І ДІЙСНІСТЬ – основні поняття метафізики, що характеризують буття як актуальне існування, а також процес і перспективи змін його форм. Розрізнення понять «М.» і «Д.» уперше увів у філософію давньогрец. мислитель Аристотель у формі протиставлення *dynamis* (здатність) – *energeia* (акт) як відповідь на аргумент елей. філос. школи (Парменід, Зенон) стосовно незбагненності змін у природ. світі (процес виникнення, зникнення або руху). Відтак речі, що знаходяться в процесі виникнення (напр., дім, що будують), приписують спосіб існування, проміжний між буттям і небуттям, – існування в М., існування в Д. – речі, що є результатом процесу виникнення (побудов. будинок). За Аристотелем, існування поділяють на існування (I) в Д., що несумісне з існуванням в М., і притаманне матем. та вічним сутностям, а також аристотелевому непоруш. першодвигуну Всесвіту; (II) існування в Д., що сумісне з існуванням у М. (притаманне природ. або штуч. речам, що здатні існувати, хоча не існують, або здатні не існувати, хоча існують); (III) існування в М., що несумісне з існуванням у Д., притаманне таким сутностям, як порожнеча або нескінченність. В аристотелізмі 2 засади природ. світу – матерію та форму – розглядають відповідно як уособлення М. і Д., де сфері (I) відповідає сфера форм, відокремлених від матерії, сфері (II) – сфера форм, реалізов. у матерії, сфері (III) – сфера матерії поза формами. Розрізнення М. і Д. також представлено в логіч. системі Аристотеля (силогістиці) завдяки розмежуванню модаль. понять необхідності та М., де сфері (I) відповідає поняття «необхідність», сфері (II) – поняття «М.», що здатна реалізуватися, сфері (III) – поняття «М.», що не здатна реалізуватися. У Середньовіччі розроблена Фомаю Аквінським теорія реал. дистинкції між сутністю (*essentia*) та існуванням (*existentia*), що складала основу аристотелів.-томіст. розуміння Бога як Непоруш. Двигуна, пов'язує М. із сутністю, а Д. – з існуванням. У новочас. філософії аристотелеве розуміння понять «М.» і «Д.», згідно з яким необхідність є деяким аспектом Д., залишає місце для модаль. розрізнення М. – Д. – необхідність, коли Д. розуміють як певний аспект існування поряд із М. та необхідністю. Для нім. філософа І. Канта М. – визначення уявлення про річ у певний час, Д. – існування речі протягом визначеного часу, необхідність – існування речі в будь-який час. Кантів. визначення інтерпретує поняття «М.» – «Д.» – «необхідність» у термінах часу. Альтернативне їх тлумачення представлено в філос. системі нім. мислителя Г. Ляйбніца, одним із центр. понять якої є «можливий світ/випадок». Відтак, М. – риса,

притаманна всьому тому, що може статися (*quicquid potest fieri*), або тому, що є істинним у деяких випадках (*quod verum est quodam casu*); необхідність – риса, притаманна всьому тому, що не може не статися (*quicquid non potest non fieri*), або тому, що є істинним в усіх випадках (*quod verum est omni casu*). Д. – риса, притаманна світу, якому ми належимо, «найкращому зі світів» або тому, що є істинним у цьому випадку. У 20 ст. ляйбніцева ідея «можливого світу» розвинута в працях Р. Карнапа, С.-А. Кріпке, Я. Гінтики (усі – США) та логічно визначена в термінах семантики можливих світів, що складає основу аналізу понять «М.» і «Д.» у сучас. аналіт. філософії. Згідно концепції «модал. реалізму» Д. Л'юїса (США), фіз. всесвіт, якому ми належимо, тобто дійс. світ, є одним із множини можливих світів, що є конкрет. сутностями, що існують у тому самому сенсі, як і дійс. світ, не пов'язані з остан. просторово-часовими або каузал. відношеннями. Відтак, кожний можливий світ уособлює реал. М. (на відміну від суто логіч. або формал. М.) альтернативи дійс. світу. Це позиція посибілізму, що стверджує: Д. уособлена дійс. світом, є деяким різновидом М., уособленої множиною можливих світів, та визнає реал. існування, поряд із дійс. об'єктами, чисто можливих об'єктів (*possibilia*), що не реалізовані Д. На поч. 20 ст. теорію таких об'єктів розробляв австр. філософ А. Мейнонг. На противагу посибілізму, актуалізм стверджує, що М. є деяким різновидом Д., коли кожна реал. М. (на противагу логіч. або формал. М.) реалізується. Згідно з концепцією актуалізму Р. Адамса (США), «можливі світи» Д. Л'юїса як уособлення реал. М., реалізуються в дійс. світі як абстрактні сутності, описи або оповіді того, яким міг би бути наш дійс. світ. Відповідно актуалізм заперечує реальність *possibilia*, розглядаючи можливі об'єкти як абстрактні сутності, існування яких визначається властивостями об'єктів, що дійсно існують. Аристотелева ідея стосовно того, що суттєві часові зміни об'єктів є реалізаціями попередньо присут. М. або здатностей, знаходять свій розвиток у сучас. філософії фізики та біології. «Модал. реалізм» Д. Л'юїса знаходить свою відповідність у т. зв. багатосвіт. інтерпретації квантової механіки.

Рекомендована література

1. R. M. Adams. *Theories of Actuality* // *Nous*. 1974. Vol. 8, № 3;
2. D. Lewis. *On the Plurality of Worlds*. Oxford, 1986;
3. Омелянчик В. *Возможность, структура, действие (введение в модальный реализм)*. К., 1991;
4. J. F. Findlay. *Meinong's Theory of Objects and Values*. Aldershot, 1995;
5. Кант І. *Критика чистого розуму* / Пер. з нім. К., 2000;
6. W. Lenzen. *Leibniz's Logic* // *Handbook of the History of Logic*. Amsterdam, 2004. Vol. 3;
7. E. Feser. *Scholastic Metaphysics: A Contemporary Introduction*. New Jersey, 2014;
8. W. Simpson, R. Koons, N. Teh. *Neo-Aristotelian Perspectives on Contemporary Science*. London, 2018.

Бібліографічний опис:

Можливість і дійсність / В. Й. Омелянчик // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-68305>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).